

Liberalas, patriotas, emigrantas

Sandra BERNOTAITĖ

Patriotizmas nelygu tautiškumui ar nacionalizmui. Meilė tėvynei nėra privilegija ir nepriklauso vienai kuriai Lietuvoje ar už jos ribų gyvenančių žmonių grupei. Liberalus žmogus neiškelia tautos virš žmogaus, tačiau, būdamas atviras pokyčiams, kreipiasi į savo bendrapilietį ir, išiklausydamas į proto bei sąžinės balsą, elgiasi su kitu taip, kaip norėtų, kad būtų elgiamasi su juo pačiu.

Iš liberalaus žmogaus tikimasi, jog jis mirs už kito teisę kalbėti savo tiesą, net jeigu toji tiesa būtų kardinaliai priešinga jo paties įsitikinimams. Nuomonių ir tikėjimų pliuralizmas – demokratijos pamatas. Laimei, už lango jau ne devynioliktas amžius ir neprivalome rinktis iš dviejų – demokratijos arba tautos išlikimo. Būtent siekdami teisės atkurti demokratinę Lietuvos valstybę, prieš trisdešimt metų susijungė skirtingi individai, protai ir sąžinės, nuomonės ir tikėjimai.

Jeigu šio straipsnio pavadinimas skaitytojui priminė *spageti vesterną* „Geras, piktas, blogas“, tikrai nieko blogo. Daug blogiau, kai savo pažiūras, įsitikinimus ir priklausymą kuriai nors ideologijai priimame su mirtinu rimtumu ir esame pasirengę uždusinti savo oponentą. Kita vertus, kognityviosios psichologijos specialisto, lingvisto, knygų autoriaus Steveno Pinkerio mintis, esą mes linke pernelyg radikalizuoti aplinkinių nuomones, regis, turi tiesos grūdą. Įsivaizduodami, jog kaimynas tvirtai laikosi savo įsitikinimų, matome jį kaip blogio išikūnijimą ir pradedame vengti konfrontacijos, t. y. vengiame akių ir nustojame sveikintis.

Ratas užsidaro, kai mes atsiribojame vieni nuo kitų ir net nebandome išiklausyti

oponuojančios pusės argumentų. Susėdę diskutuoti, galbūt atrastume, kad nė vienas nėra tvirtai įsitikinęs savo tiesa ar juolab nusiteikęs griebtis radikalių priemonių tai tiesai įkūnyti. Nesakau, kad „tiesa kažkur per vidurį“ – mūsų nuomonės gali ir turi skirtis, antraip pasaulis išties taptų labai nesaugia vieta. Išgirsti, išklausti, pakviesti pokalbio – tai pirmutinė, pigiausia ir efektyviausia taikos užtikrinimo priemonė. Žinoma, ne visi tuo tiki, bet visai neblogai, jeigu pasitikinčiųjų šia priemone yra dauguma.

Vienas viešasis asmuo prieš vieną valstybinę šventę (tai galėjo būti Vasario 16-oji) socialiniuose tinkluose uždavė retorinį klausimą, kuris skamba maždaug taip: „Esu liberalus, tolerantiškas, ateistas. Ar galiu būti patriotas?“ Šį klausimą galima apversti: ar gali būti liberalus tas, kuris yra patriotiškas, religingas ir laikosi tradicijų? Kitas klausimo apvertimas būtų toks: ar tas, kuris yra patriotiškas, religingas ir laikosi tradicijų, gali būti emigrantas? Ar meilė tėvynei ir tradicijai gali sulaikyti nuo gyvenamosios vietos keitimo? O sugrąžinti tėvynėn ar gali meilė tėvynei, tradicijai? Visi šie vartymai aktualūs tiems, kurie, išvykę gyventi į užsienį, nenori nenutraukti saitų su tėvyne ir nusprendžia prisijungti prie vietinės lietuvių bendruomenės, o ten randa... vidinį konfliktą.

Nors į retorinius klausimus nebūtina atsakyti, verta įsiklausyti į emocijas, kurios sukruta, iškelus šias mintis į paviršių, į sąmonės lygmenį. Mane asmeniškai sudomino patriotizmo ir liberalumo priešprieša, kurios garsiai lyg ir nepripažįstame, tačiau juntame ploną liniją. Pati ne sykį pagavau save teisinantis, aiškinant, kaip mano vidinis polinkis būti laisvai gali būti suderinamas su priklausymo tėvynei pojūčiu, tautine tapatybe, patriotizmu. Esu tikra, kad būti liberalia patriote įmanoma, nes savyje tuos abu dalykus juntų kuo puikiausiai sugyvenančius. Tiesą sakant, manyje nėra vienos ideologijos diktatūros, nes savyje talpinu daug nuomonių – jų visas parlamentas. Kiekvienu klausimu šaukiamas vidinis posėdis ir nusprendžiama pagal situaciją, vadovaujantis sąžine. Būtent tokią vidinę sąrangą laikau liberalia.

LR Seime visai neseniai buvo atšvęstas Sąjūdžio trisdešimtmetis, žymintis Lietuvai svarbų istorinį etapą: išsilaisvinimą iš sovietų okupacijos ir savarankiško, nepriklausomo gyvenimo kūrimą. Tokia proga, pripažįstant neabejotinai svarbų istorinį vaidmenį ir lenkiant galvą prieš tų žmonių drąsą ir ryžtą, neįmanoma ignoruoti to „tragiško“ įvaizdžio, kurį Sąjūdis pasirinkęs šiandien. Ta pati Seimo salė, kurią esame matę nespaltuose, tamsiose 1990-ųjų nuotraukose, šiandien atrodo šviesi, gyva, pilna garbių žmonių. Tačiau iš tribūnos sklindančios nuotaikos

negalėtų būti pavadintos optimistiškomis.

Kai kurie komentatoriai Sąjūdžio sukakties minėjimo kalbas taikliai apibūdino vienu žodžiu: apokaliptinės. „Mūsų laukia senosios Prūsijos likimas“, – su ašara balse kalbėjo filosofas Arvydas Juozaitis. Kaip viena svarbiausių diagnozių įvardijama emigracija: „Net šią valandą, mums čia kalbant, Lietuva tebetuštėja. Ji ištuštėjusi kaip po maro, po baisių negandų ir nelaimių. Nors kokia čia nelaimė – juk laisvė! Ir vis dėlto. Galime kaip politikai sukti apie Lietuvos sėkmę, apie laiminčią Lietuvą, o faktas lieka faktas – stovime ant lietuvių genties ir kilminių Lietuvos piliečių išnykimo slenksčio.“

Jei vyresnieji balsai dreba nuo ašarų ir nevilties, tai jaunųjų balsai stiprėja ir rodo kelią iš mirtinos situacijos, kviesdami... grįžti ten, iš kur seniausiai išėjome. „Negalime sau leisti pamiršti, kad tautinė valstybė – tai kone pamatinis Sąjūdžio idealas. Sąjūdžio programoje tautų sumaišymo ir suliejimo politika yra prilyginama stalinistiniam genocidui ir smerkiama kaip nusikalstama ir antihumaniška. Tai, ką Sąjūdis laikė stalinistinio teroro nusikaltimu, mes šiandien sau aiškiname kaip vienintelę Lietuvos išlikimo perspektyvą. Palaukit, palaukit, aš žinau, kas man tuoj bus pasakyta – jeigu tu drįsti šitaip kritikuoti šiandienos ideologus ir demagogus, kaltindamas juos Lietuvos silpninimu ar net naikinimu, vadinasi, tu pats esi Lietuvos išdavikas ir tikriausiai netgi nedraugiškų valstybių agentas. Ką gi, jeigu bandymas vadovautis Sąjūdžio programa, atnešusia Lietuvai laisvę, yra tarnystė priešui, belieka pripažinti, kad pagrindinis šiandienos eurotautininkų priešas yra – nei daugiau, nei mažiau – pati Lietuvos laisvė. Laikas baigti šį kvailą etikečių klįjavimą ir pagaliau pripažinti, kad Lietuvą pradėjome laidoti, neišgirde mirties nuosprendžio, ir ryžtis pagaliau gaivinti, o ne dusinti jos gyvybę“, – kalbėjo VU studentas Vyšniauskas.

Ar čia tik man pasigirdo kvietimas išstoti iš Europos Sąjungos? Verta paklausti savęs, ar kurti „tautinę valstybę“ ir priešintis „tautų sumaišymui“ nereiškia, jog šalis konstruojama pagal piliečių etninę kilmę ar rasę? Jei būtų vertinama tokia „švara“, Lietuvoje ne tik nebegalėtų likti, bet ir jom nebegalėtų grįžti daugelis žmonių, save laikančių lietuviais. Bet ar tikrai taip blogai mūsų valstybėje, kad reikia kalbėti apie ją kaip apie lavoną?

Neskubėkite tikrinti žiniasklaidos portalų – jokia epidemija Lietuvoje nesiautėja, vaikai tebegimsta, eina į darželį, mokyklą, šiuo metu kaip tik vyksta baigiamieji egzaminai, o studentams – sesija. Miestų gatvėse žmonės bėgioja krosus, barai

vakarais šurmuliuoja, parkai ir paplūdimiai pilni poilsiaujančių šeimų. Žmonės vedžioja šunis, laisto gėles, augina šiltnamiuose pomidorus ir kuria atostogų planus. Šalyje tebekalbama lietuviškai ir, tikėkimės, vis daugiau naujosios kartos kalbininkų drąsins mus pasijusti savo kalbos šeimininkais, kalbėti garsiau ir laisviau. Vis dažniau kieme ar gatvėje nustembi, sutikęs nepažįstamo praeivio akis, šypsena, išgirdęs pasisveikinimą „be priežasties“, šiaip sau. Lietuva per trisdešimt metų išties atgimė, o ne prisikėlė – nes prisikelti gali tik numirėliai. Atgimimas gamtos rate reiškia naują gyvybę. Ir visai nenuostabu, kad tie, kurie nesugeba prisitaikyti prie kismo, prie jaunystės ir naujų idėjų, jaučiasi mirę ir laidojasi drauge su praeitimi.

Tai, kad mes skirtingai įsivaizduojame tėvynę, tampa ypač aišku būnant diasporoje. Panašu, kad kiekviena emigrantų banga išsiveža tokią Lietuvą, kokioje gimė ir augo, ir tokį lietuviškumą, koks buvo suvokiamas ir diegiamas būtent tos bangos brendimo laikotarpiu. Tad nenuostabu, kad senoji dipukų karta ir jų vaikai, kuriems buvo perduota Lietuvos vizija ir jos išgelbėjimo misija, savotiškai supranta tėvynės ir demokratijos dermę: juk jie Lietuvą paliko matydami – savo ar tėvų akimis – valdomą „vienos rankos“. Tie, kurie kartais vadinami „laisvės emigrantais“ ir išvyko iš sovietinės Lietuvos, stovinčios ant nepriklausomybės slenksčio, išsivežė prisiminimus apie niūrią, kalėjimo dvasia persunktą šalį ir nepasitikinčius vieni kitais žmones. Tuomet Lietuvą valdė „viena partija“. Tie, kurie emigravo po Nepriklausomybės į valdžią grįžus kitaip persivadinsiu komunistams, išsivežė nevilties ženklą, savotišką cinizmą, amžiną nepasitikėjimą jokia ideologija ir jokia „tautine revoliucija“. Jaunimas, kuris išvyksta iš Lietuvos dabar, gimė nepriklausomybės metais ir situaciją mato dar kitaip: jie važiuoja į pasaulį nejausdami, kad pabėga, Europa jiems yra namų tęsinys, o grįžimui kelias neužsidaro, nes visų pirma sienos nestatomos jų galvose.

Pastarieji – Sąjūdžio ideologų vadinami „kosmopolitais ir globalistais“, kaltinami pagrobę ir išvežę iš Lietuvos ateitį, padarę kone aukščiausio laipsnio išdavystę. Nesusipratimas kyla iš to, kad visos emigrantų bangos suplakamos į viena ir nudažomos baimės ir nepasitikėjimo spalvomis.

Norisi atsigręžti į 1990-aisiais parašytą liberalaus patrioto Tomo Venclovos tekstą „Nepriklausomybė“, kuriame jis mini Sąjūdį, perspėdamas ir pastebėdamas tai, ką geriau įmanoma pamatyti būtent gyvenant svetur: „Man asmeniškai kiek pavojingesnis dalykas atrodo tautos mistika, patraukianti labai daug lietuvių, užpildanti tą ideologinę tuštumą, kuri liko subyrėjus marksizmui bei leninizmui.

Žodis „tauta“ Lietuvoje šiandien itin dažnai rašomas didžiąja raide. Daugeliui, kaip atrodo, tai yra svarbiausioji ir netgi vienintelė vertybė. O juk esama ir aukštesnių vertybių. Ar nevertėtų pataupyti didžiųjų raidžių joms – tevirtojai krikščionis didžiąją raidę tik Dievui, o liberalas Sąžinei. Kai tauta dievinama ir netgi verčiama stabu (...), atsiranda ir kitokių abejotinų reiškinių.“ Toliau T. Venclova primena „smukusių Vakarų“ smerkimą, retoriką, kuri buvo paplitusi sovietmečiu kultūros lauke dėl kitų priežasčių.

Juolab šiandien kelia nerimą tai, kad, pakitus santvarkai, ilgesingas žvilgsnis vis dar tebekrypsta į Rytus, ieškodamas dvasingumo. Ką turi omenyje sakantys „Lietuva nusirito“? Ar jie tiki, jog būta laikotarpio, kai mūsų šalis buvo laisvesnė, kultūringesnė, ekonomiškai stabilesnė, demokratiškesnė? Jeigu ir būta tokio nuostabaus, idealaus laiko, tai nė vienas Lietuvoje gimęs ir šiandien dar gyvas lietuvis jo negalėjo patirti, nes visi mes gimę arba sovietinėje, arba posovietinėje Lietuvoje, kurios klestėjimą ir savitumą reikia ne tiek atkurti, kiek sukurti.

„Globalios Lietuvos nėra“, – kartoja Sąjūdžio ideologai, priešindami tai konstantai „Lietuva yra čia“. Bet argi kas nors tuo abejoja? Lietuva nuo seno visiems, tiek jos geografinėse ribose (beje, kintančiose), tiek pasaulyje gyvenantiems žmonėms buvo ir liko „čia“. Bet šiandien atkirsti diasporinę Lietuvos dalį, vieną milijoną savų, būtų tikra beprotystė. Šiandien, kai pagaliau imama suvokti diasporos istorija, kultūrinė ir politinė reikšmė – ne tik karo, bet ir pokario, nepriklausomybės atgavimo laikotarpio vaidmuo, likimai ir palikimai.

Jau pasigirsta ir tokia išmintis: diaspora mus moko, kad esama įvairialypės lietuviybės, išeinančios už etninės kilmės ir kalbos ribų. Tai lietuviybė, kuri tampa patraukli ir užkrečiama. Būtent į tokią Lietuvą, kurioje gera gyventi patiems jos piliečiams, galima kviesti pabėgėlius ir imigrantus, nebijant svetimo „kultūrinio užkrato“, pasitikint savo tautos turtais ir charakterio žavumu. Kažkodėl komplimentus nuolat išgirstame iš svetimųjų – besimokančių kalbėti lietuviškai, įsimylinčių mūsų kraštą ir tradicijas – tačiau panašu, kad dar ne visi patys save mylime.

Prieš aštuonerius metus T. Venclova parašė straipsnį „Aš dūstu“, į kurį atsiliepė nemažai komentatorių, kritikų, perfrazuotojų, ir visgi dusinimo vaizdinys išliko ir straipsnio išvados tampa vis aktualesnės: „Kas mums lieka dabartinėje ne itin linksmoje situacijoje? Savo nuomonės skleidimas ir gynimas, net jeigu prieš ją būtų tautos ar bent tautos intelektualų dauguma. Maži, bet atkaklūs būreliai,

nedidelės, bet padorios „mąstyklos“. Į tai, galimas daiktas, bus pasakyta: „Jūs reikalaujate tolerancijos, bet jūs netolerantiški mums, tikriesiems Lietuvos patriotams.“ Taip nėra: mes tik *draudžiame drausti*, draudžiame prievartauti. Esame už normalias demokratines praktikas. Gali nesutikti su gėjais ir net jų nemėgti, bet negali jų plūsti ir apmėtyti akmenimis. Gali pasisakyti prieš imigraciją, bet negali niekinti, mušti ir žiauriai deportuoti imigrantų. Gali turėti savo politiką, bet negali dieną naktį skelbti tos politikos priešininkų išdavikais ir svetimųjų agentais, kuriems nėra vietos Lietuvoje. Gali diskutuoti (mes neslėpsim, kad tavo nuomones laikome klaidingomis ar anachroniškoms), bet negali diskriminuoti. O jei bandysi įvesti fašistoidinę, neototalitarinę tvarką – turėsi skaitytis ne tik su Briuselio nepasitenkinimu, bet pirmiausia su pilietiniu nepaklusnumu ir pasipriešinimu. *Summa summarum* lieku optimistas: po nepriklausomybės atgavimo, po ekonominės bei politinės transformacijos ateis laikas ir mentalinei transformacijai. Bet reikia prie jos prisidėti, o ne pasiduoti tiems, kas bando įamžinti prieštvaninį mentalitetą.“

Grįžtant prie S. Pinkerio minties apie polinkį radikalizuoti kaimyną: laimei, kol kas tik girdime kalbas, matome idėjų nesantaiką, bet nesiimama smurtinių veiksmų ir nėra atvirai skriaudžiamos tos grupės, kurios ir šiaip jaučiasi pažeidžiamos. Mes dūstame be diskusijų, atviro kalbėjimo, dalinimosi patirtimis, ir čia labai galėtų padėti diaspora – tai galėtų tapti naująja jos misija. Įpratę jaučiai sugyventi su kitos kultūros, kitos rasės, kitos lytinės orientacijos žmonėmis, galime papasakoti, kad toks gyvenimas anaipol nesukelia grėsmės paties žmogaus integralumui ir tautinei tapatybei. Atvirkščiai, būdami tarp skirtingų tapatybių, gyvendami globaliame pasaulyje, pajuntame savitumą ir imame juo didžiulis. Tai aktyviai ir darome tiek Lietuvoje, tiek užsienyje mes, liberalūs patriotai.

Straipsnis spausdintas žurnalo „Pasaulio lietuvis“ 2018 m. birželio-liepos numeryje 6-7/568.

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

